

KRIITIKAT JA BIBLIOGRAAFIAT

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1961.3.06>

ETNOGRAAFIDE TÖÖTULEMUSI *

Eesti etnograafide kaader on viimastel aastatel seevõrra kasvanud ja küpsenud, et on uuesti võimalikuks saanud Etnograafia Muuseumi aastaraamatu regulaarne väljaandmine. Järjekordne aastaraamatu köide, mis hiljuti müügile jõudis, algab muuseumi direktori A. Petersoni informatiivse ülevaatega «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Etnograafia Muuseum nõukogude võimu aastail» ja lõpeb muuseumi 1958. a. tegevuse aruandega. Nii moodustatud raami vahele on paigutatud kaheksa uurimislükku artiklit, millele lisandub allakirjutanu samuti ülevaatelise iseloomuga kirjutis «Eesti taluehitiste uurimisest», milles selgitatakse olukorda ja eelseisvaid ülesandeid eesti ehitiste uurimise alal.

Aastaraamatu kõige kaalukama ja tähelepandivama osa moodustab kahtlemata H. ja A. Moora probleemirikas ja üldteoreetilist huvi pakkuv ulatuslik artikkel «Baltimaade ajaloolis-kultuuriliste allvaldkondade ja vähemate alljaotuste kujunemisest». Kui N. N. Tšeboksarov ja M. G. Levin 1955. a. põhjendasid nõukogude etnograafias majanduslik-kultuurilise tüübi ja ajaloolis-etnograafilise (ehk ajaloolis-kultuurilise) valdkonna mõiste, siis mõistsid nad viimase all konkreetset territooriumi, kus elavate ühise ajaloolise saatusega seotud rahvaste kauaaegse omavahelise läbikäimise tagajärjel on kujunenud ka teatav kultuuriline ühisus, mis kõige selgemini avaldub materiaalse kultuuri valdkonnas, kuid haarab ka mõningaid vaimse kultuuri nähtusi. Ühe ilmekama ja selgema näitena ajaloolis-kultuurilisest valdkonnast, mis jaguneb omakorda kolmeks allvaldkonnaks, esitasid nimetatud autorid Baltimaad¹. Ajaloolis-kultuurilise valdkonna ja selle allosade kujunemise konkreetseid tegureid nad lähemalt ei käsitleanud. Kõnesolevas artiklis ongi H. ja A. Moora endale ülesandeks seadnud selgitada Baltimaade vastavate allvaldkondade kujunemise eeldused ja tegelik käik, täpsustades ja korrigeerides ühtlasi nende levikupiire. Selleks on nad kasutanud ulatuslikku arheoloogilist, etnograafilist, ajaloolist jm. ainet ning pidanud silmas ka geograafilisi iseärasusi.

Autoritel on õnnestunud näidata, et olulisemaid tegureid ajaloolis-kultuuriliste valdkondade ja allvaldkondade kujunemisel on majandusliku struktuuri iseärasused. Sellest seisukohast mõjub väga veenvalt Peipsi basseini majanduselu analüüs, mis artiklis on eriti detailselt välja arendatud ja toob palju väärtuslikke uudisandeid. Teiselt poolt aga tundub, et liiga rõhutatult on teisele plaanile asetatud niisugused tegurid, nagu etnilised traditsioonid ja naaberrahvaste mõju, mida etnograafilise eripärasuse kujunemisel seni on kaldutud pidama üsnagi olulisteks (lk. 66). Nii tekitab ikkagi mõningal määral kahtlevaid mõtteid Baltimaade kolme peamise elamutüübi käsitus, millele artiklis on pühendatud üsna rohkesti ruumi (lk. 59—67). Kahtlemata on siin õigesti rõhutatud elamutüübi seost tootlike jõudude arenemise ja selles avalduvate iseärasustega. Ometi ei leia me lõpuni rahuldavat vastust küsimusele, miks elamutüüpide levik Baltimaades ligilähedalegi ei kattu autorite poolt eristatud kolme ajaloolis-kultuurilise allvaldkonna piiridega. Ainult idapoolse venepärase elamu levikualaks on ka idapoolne allvaldkond. Keskmises, kõige tugevama põllumajandusliku ilmega allvaldkonnas aga esinevad kõik kolm elamutüüpi, kusjuures lõunapoolmikus domineerib roovialusega elamu, põhjaosas (Eestis) aga on peaaegu ainuvalitsev rehielamu. Autorid viitavad siin kliimatilistele tingimustele, mille kohaselt pehmem ilmastik lõunas ja

* Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVII. Tartu, 1960, 268 lk.

¹ Vt. lähemalt «Очерки общей этнографии», mis ilmus Moskvas 1957, lk. 50—56.

läänes soodustanud sealse valitseva elamutüübi kujunemist. Arusaamatuks jääb aga ikka, miks siis kolmandas, loodepoolses allvaldkonnas nii selgesti valitseb rehielamu, mis sinise segamajandusega (nagu ka idapoolses toonis) ei tohiks nii väga orgaaniliselt seostuda. Kui peame silmas, et samas toodetsoonis elanud rannarootslaste elamutüüp oli erinev, nii nagu ka idas Peipsi basseinis idapoolset elamut kasutasid peamiselt venelased, kuna eestlased siingi enamasti jäid püsima rehielamu juurde, siis tundub paratamatult, et väga tähtis osa on siin olnud etnilisel traditsioonil ja et rehielamu oli esmajoones eestlaste elamu. Eestlased kasutasid seda nii puht-põllumajanduspiirkondades kui ka aladel, kus teistel elatusharudel oli suurem või vähem osatähtsus. On ju selge, et rannarootslaste ja Peipsi venelaste erinevad elamud seostusid majandusega, kus maaviljelusel oli veelgi vähem osatähtsus kui nende vahetus naabruses elavil eestlastel. Kuid ometi ei ole nende elamutüübid tekkinud alles Eesti pinnal, vaid on levinud hoopis laiematel aladel. Nii näikse nendegi puhul olevat tegemist kaasatoodud etnilise traditsiooniga, mis visalt on püsinud uues keskkonnas, kus valitses hoopis teine traditsioon.

Võib isegi öelda, et etniline traditsioon tungib mõnel puhul vahetult majanduse valdkonda. Nii näiteks on üldtuntud tõsiasi, et eestlased põlisest ajast kuni XIX sajandini kasutasid laialdaselt künniloomana härgi, kuna lõunanaabrid lätlased kündsid järjekindlalt hobustega. Jälle joon, mis ühendab omavahel loodepoolse allvaldkonna keskmise allvaldkonna põhjaosaga ning väga teravapiirilisel eraldab viimase sama valdkonna lõunaosast. Ometi polnud näiteks Vidzeme ja Lõuna-Eesti põllumajanduse üldiseloomus kuigivõrd erinevust, igatahes mitte nii palju, et selle abil võiks seletada eri veoloomade kasutamist. Etniline traditsioon pole seejuures muidugi mitte mingi immanentne, tabamatu suurus, mingi müstiline «rahva hinge avaldus», vaid seegi on kujunenud teatud kindlates majanduslikes tingimustes, kandub aga vähem või rohkem varieerudes põlvest põlve edasi niikaua, kuni ühiskondlikus ja majanduslikus elus ei toimu nii suuri ja olulisi muutusi, mis sunniksid temast loobuma. Sellisena käsitatult ei tohiks etnilise traditsiooni mõiste olla sugugi vastuolus autorite kontseptsiooniga.

Vaimse kultuuri valdkonnas on traditsiooniliste nähtuste sidemed majandusliku tegevusega tunduvalt raskemini jälgitavad kui materiaalses kultuuris. Artiklis on esitatud H. Tampere koostatud kaart, mis näitab, kuidas lõikuslaulude levikuala Eestis kattub maa põlise põllumajanduspiirkonnaga Kesk-Eestis (lk. 68). See on kõigiti ootuspärane. Äratav siiski tähelepanu, et lõikuslaulud sama kaardi järgi on väga tavalised ka setu alal, mis selgesti kuulub idapoolsesse allvaldkonda, kus põllumajanduse osatähtsus oli tunduvalt väiksem. Edasi on huvitav tähele panna, et H. Tampere andmeil on sama Kesk-Eesti piirkond ja setu ala ka eesti kaluri- ja meremehelaulude tihedama esinemise alad.² Sellest loomulikult ei järeldu, et setud ja mandriestlased oleksid olnud suured kalurid ja meremehed. See näitab vaid, kuidas vaimse kultuuri alastel traditsioonidel on oma seaduspärasused, mille väljaselgitamine nõuab erinevat metodoloogiat.

Kuigi H. ja A. Moora uurimus tähendab vaidlematut edusammu Baltimaade etnograafilise liigenduse selgitamisel ja ajaloolis-kultuurilise valdkonna mõiste täpsustamisel üldse, ei saa kumbagi küsimust sellega kaugeltki veel ammendatuks pidada, nagu ka autorid ise on rõhutanud. On võimalik, et edasiste uurimiste käigus osutub vajalikuks Baltimaade ajaloolis-kultuuriliste allvaldkondade piire mõnes osas veelgi muuta ja täpsustada. Tuleb märkida, et nõukogude etnograafias pole seni veel selgesti välja töötatud üldisemalt kehtivaid kriteeriume, mille alusel üht ajaloolis-kultuurilist valdkonda eristada teisest, rääkimata omavahel hoopis vähem erinevate allvaldkondade ja veelgi väiksemate alljaotuste eristamisest. Just selles osas toob kõnesolev artikkel rohkesti väärtuslikku lisa, mistõttu on igati tervitatav, et ta on esitatud ka üleliidulisele foorumile.³

² Vt. Eesti rahva etnilisest ajaloost, Tallinn, 1956, joon. 100, lk. 276.

³ Avaldati ka vene keeles ajakirjas «Советская этнография» 1960, nr. 3.

Aastaraamatu muust sisust tuleks түsedama saavutusena kõigepealt esile tõsta A. Lutsu «Rändpüügist Eesti merekalastuses». Seni on etnograafide tähelepanu pälvinud peamiselt vene kalurite püügiretked Eesti randadele, mis on palju kaasa aidanud eesti kalastuse edendamisele. Autor näitab, kuidas ka paljude eesti, eriti Hiiumaa ja põhjaranniku kalurite elus viimastel sajanditel on rändpüük olnud valitseval kohal. Peamiseks tõukejõuks kaugemale püügile siirdumisel oli oma rannavete kalávaesus. Nii kujunes hiidlastel tavaks minna külade kaupa kevadist kuduräime püüdma Pärnu lahte, kuna põhjaranniku talupoegi viisid nende kalastusretked Soome skääridele ja saartele. Rändpüüki on artiklis vaadeldud tema dünaamilises ajaloolises arengus ja muutumises ning püütud selgitada väga mitmesuguseid teda mõjustanud tegureid. Saame ülevaate sellest, kuidas seoses arvuka kutselise kalurkonna kujunemisega alates XIX saj. teisest poolest, püügiorganisatsiooni ja turustusvõimaluste muutumisega ning püügivahendite täiustamisega on muutunud ka rändpüügi iseloom ja püügikohad.

Omaaegsed pikad ja kauakestvad püügiretked ühtedesse ja samadesse kohtadesse töid endaga kaasa omapärase rannaelu ja tiheda suhtlemise kohalike elanikega, olles nii küllaltki oluliseks vahendajaks mitmesuguste kultuurinähtuste levimisel. Artiklis on mõnevõrra lähemalt valgustatud mitmete soomepärasuste levikut Põhja-Eesti randlaste materiaalses kultuuris, kuna rändpüügi mõju mujal, esmajoones hiidlaste elus jääb veel ootama edasist selgitamist. Ainult möödaminnes mainitakse soome saarlaste silgukaubandust Viru rannas (lk. 163), mis põhjaranniku rändpüügi alade ja -olude selgitamisel oleks väärinud pisut lähematki jälgimist. Vaid mõne sõnaga on peatunud ka kalurite ajutistel elamutel püügirandades, töötades neid lähemalt käsitleda edaspidi eri artiklis. Tuleb loota, et autor selle lubaduse peagi realiseerib, sest mererandade kalasaunad pakuvad erilist etnograafilist huvi eesti elamu arenguloo seisukohalt.

Eesti randlaste eluga tegeleb veel teinegi artikkel — V. Kalitsa «Kihnlaste kiviveost». Teatavasti tõusis Eesti mererandadel XIX saj. teisel poolel tähtsaks kohale purjelaevaehitus ja meresõit. Seda huvitavat meremeheelu pole seni lähemalt uuritud. V. Kalits on nüüd teinud esimese sammu selle lünga likvideerimiseks. Kihnu purjelaevastiku tähtsaimaks tegevuseks kuni Esimese maailmasõjani kujunes kivide vedamine mitmesugusteks ehitustöödeks Riiga, Pärnusse jt. Balti sadamatesse. Selle kihnlaste majanduselus tol ajal valitsevaks kujunenud tegevuse majanduslikust ja etnograafilisest küljest annabki artikkel ümmarguse ülevaate. Kahjuks on kihnlaste kivivedu vaadeldud ainult omaette, näitamata tema osatähtsust Eesti tolleaegsetes rannavedudes üldse. Eriti huvitav oleks teada, kuidas oli kivivedu ainult kihnlaste spetsiaalsuseks ja kuidas tegelesid sellega ka teised Eesti randlased. Küsitavaks jääb autori väide, et ka kiviveo hiilgeaegadel «elu Kihnus jäi ikkagi puht naturaalmajanduslikule alusele» (lk. 183). Kui saare elanike käes nii rikkalikult raha liikus, siis tundub see küll vaevalt usutavana. Iseasi on see, et koduses majapidamises võisid domineerida mitmed vanad naturaalmajanduslikud traditsioonid. Nagu teame, kujunes Eesti saarte eritingimustes kapitalismi perioodil üldse omapärane naturaali- ja rahamajanduse segu, mis väga ilmekalt avaldub ka Kihnus.

Esimesi vilju käsilolevast eesti sepatöö uurimisest esitab J. Linnuse «Küla sepikojad Saaremaal». Kuigi vaatluse alla võetud piiratud ala ei võimalda veel teha ulatuslikumaid järeldusi, näitab artikkel siiski, et ka niisuguse lihtsa hoone nagu sepikoja käsitus võib pakkuda mõndagi huvitavat ehitiste ajaloole üldse, rääkimata sepatöö kui vanima kutselise käsitöö enda ajaloost. Selgub muide, et suur osa Saaremaa ja Muhu talusepikodadest on üsna hiline nähtus, tekkinud alles 1870.—1890-ndail aastail seoses talude päriseksostmisega. Näib siis nii, et saartel silmatorikavalt arenenud kodusepise puhul pole tegemist põlise naturaalmajandusliku nähtusega, nagu seni on kaldutud arvama, vaid et see on nii suured mõõtmed omandanud alles kapitalismi elementide levimise perioodil. Selle ja mitmete teiste omapäraste seganähtuste kujunemise tegurid saarte talurahva kapitalismaegses majanduselus

pole veel lõpuni selged. Loodetavasti heidab siia oma osa valgust ka autori edasine töö oma uurimisteema alal.

Artikkel tundub kandvat mõningaid kiirustamise jälgi, millega ühenduses me mitmes küsimuses ei saa täit selgust. Nii näiteks jääb segaseks raiekivi ja murdpaevahetõrke sepikeade ehitusmaterjalina (lk. 87—89). Kuna murdpaest sepikeadid on säilinud nähtavasti üldse vaid üksikuid, raiekivi aga kasutatakse peamiselt Ida-Saaremaal, siis kerkib küsimus, missugust seinamaterjali on kasutatud Ansekülas, Kihelkonnal jm. Lääne-Saaremaal, kus paekivist sepikeadid ka on «peaaegu ainuvalitsevad». Selge pole ka seesugune sepikeade põhiplaani küsimus, nagu ukse ja valgusava asupaigad. Tekstis kinnitatakse, et uks ja luugiga suletav valgusava asusid varem eri seintes ja alles uuem, XIX saj. lõpul levinud klaasaken «on sageli uksega samas külge» (lk. 92). Kõigil joonistel, kus valgusava või aken on näha (joon. 1, 2, 3, 5, 6, 7), asub see aga järjekindlalt ukse kõrval. Loomulikuna tundubki, et klaasaken jäi samasse kohta, kus varem oli valgusava. Ääsi käsitlemisel (lk. 93) oleksid mõnegi asja võib-olla selgemaks teinud täpsemad plaanid ja lõiked ääsi. On raske mõista, kuidas nurka ehitatud ääsi puhul «ääsiesisega külgnivad välisseinad on ühtlasi ääsimüüriks», sest ääsiesine asub ju kahe ääsimüüri vahel. Järelikult pidi ka sel puhul üks ääsimüür olema eraldi ehitatud. Terminit *ääsiesine* ääsi tuleaseme nimetusena ei saa pidada õnnestunuks, sest ta võib põhjustada arusaamatust. Kas ei sobiks paremini niisugused teised samuti rahvakeeles esinevad sõnad nagu *ääsikolle* või *ääsipealne*?

E. Lõokese «Kanepitoidud Eestis» annab ülevaate vanast peamiselt lõunaosalt ka idaeestilistest toiduliigist, mis kuulub ilmselt ühisesse rühma mitmete teiste samal alal levinud balti- ja slaavipäraste toitudega (kohupiim, sõir, kama, kile jt.). Antud juhul ilmnevad sidemed esmajoones balti rahvastega, kuhu osutavad ka mitmed eesti kanepitoidude nimed (*kruusel*, *temp*). Kahjuks esineb artiklis mõningaid ebakõlasid teksti ja levikukaartide vahel. Nii kinnitatakse lk. 198, et kanepipirukast «on teateid esijoones Ida-Eesti, eriti setu alalt», kaart joon. 2 aga näitab selle levikuala ainult Kagu-Eestit, kusjuures setude juurest on fikseeritud teateid hoopis vähem kui näiteks end. Lõuna-Tartumaalt. Lk. 197 märgitakse, et setud tunnevad kõiki kanepitoidu nimetusi peale *pitska*, seevastu kaardi joon. 4 andmeil on *pitska* setudel küllaltki harilik, puudub aga *jurss*. Samas viite 23 järgi peaks *jurss* olema tuntud Otepääl ja Harglas, vastavad märgid aga kaardil puuduvad. Kaardi järgi on lõpuks üsna laialdaselt levinud kanepitoidu mitmesugused «muud nimetused», tekstist aga ei selgu kuskilt, mis laadi need nimetused on. Oleks ikkagi oodanud nende tühjendavat esitamist. Seesugused lahkuminekid lühikeses artiklis kõigutavad paratamatult usaldust autori mõne muugi väite vastu. Lõpuks veel üks küsimus: kas «soolaga segatud peenendatud kanepiseemned» (lk. 199) on iseseisev toit? Vähemalt esitatud napsõnalise kirjelduse järgi näib see olevat väga lähedane kanepitoidule.

Uudse ja huviäratava teema juurde on asunud G. Kaljuvee artiklis «Töökuse kasvatamine lastes eesti rahvatraditsiooni järgi». Autor annab siin peamiselt rahvaluulekogude varal ülevaate mitmesugustest vanadest lapse töökaks ja usinaks kasvatamist taotlevaist kommetest ja laste tööle rakendamisest. Artiklist ilmneb, et talurahva lastekasvatases on terve ja loomuliku arengu tulemusena alati esikohal olnud nn. *töökasvatatus*, s. o. laste kasvatamine tegeliku jõukohase töö kaudu. See seisukoht on aga jäänud täielikult seostamata tänapäeva aktuaalsete kasvatamisprobleemidega, millega kirjutus oleks omandanud otseselt rakendusliku väärtuse. Mõnel määral jätab artikkel soovida ka meetoodiliselt. Ajaloolist arenguprotsessi pole kuigi palju arvestatud, mistõttu «rahvatraditsioon» on kujunenud nagu mingiks iseseisvaks suuruseks väljaspool konkreetset ajastut. Tulemuseks on see, et mitmel puhul on esitatud näiteid eri ajajärkudest diferentseerimata kõrvuti. Meile ei selgu, mil määral laste kasvatamine muutus ühiskondlike formatsioonide vahetumisel, kuidas mõjustas seda koolikohustus, kas ja kuidas see erines talurahva eri kihtides jne. Vanasõnade kui olulisema pedagoogilise kasvatusvahendi osatähtsus vanas külaühiskonnas pole samuti küllaldase reljeefusega esile tõstetud. Neile on küll mitmel korral osutatud.

kuid peamiselt illustreeriva materjalina. Paljud ilmekamad ja kasvatustlikult mõjuvamad vanasõnad on jäänud esitamata. E. Normanni «Valimik eesti vanasõnu» oleks siin pakkunud rikkalikku ja tänuväärset materjali.

Aastaraamatus leidub ka kaks spetsiaalselt Eesti NSV naaberladele pühendatud artiklit, mis jällegi tähistavad uurimisvaldkonna avarumist. Korduvail keeleuurimisetkedel tehtud tähelepanekuid väljasuremas oleva vadja rahvakillukese elust-olust pakub P. Ariste «Tänapäeva vadjalastest». Selgub, et vadja keele oskajaid on praegu veel umbes 50, kes kõik kuuluvad vanemasse põlvkonda. Kõige visamalt on viimased vadjalased alal hoidnud mitmesuguseid vanu kombeid ja uskumusi, kuigi kaasaegse materialistliku maailmavaate elemendid on pinda võitnud ka nende juures. Vähem omapära on säilinud vadjalaste materiaalses kultuuris, kuid sellelki alalt võib leida veel mõndagi huvitavat. P. Ariste rõhutab õigusega, et vadja (lisaksime: samuti isuri) etnograafia põhjalik uurimistöö tuleks kiiremas korras võtta eesti etnograafide töökavva. On ju tegemist eestlastele keeliselts kõige lähema läänemeresoome rahvaga, kelle kultuuri lähem tundmine kahtlemata tooks suuremat selgust nii mõnegi eesti etnograafia küsimuse käsitusse.

Kuigi M. Stepermanise artikkel «Некоторые итоги последних экспедиций этнографов Академии наук Латвийской ССР в северном Видземе» on üsna lühike, tuleb tema juures peatuda pisut pikemalt. Autor püüab temas põhjendada seisukohta, et omaaegne liivi asustus ulatus Põhja-Vidzemes piki Eesti-Läti piiri ida suunas kuni leivu alani Alüksne linna lähikonnas, kusjuures leivud oleksid liivlaste järglased. Tõestuseks esitatud materjal ei tundu siiski küllalt veenvana. Artiklis osutatud etnograafilistes faktides ilmnevad suurelt osalt ühisjooned mitte üksi liivlastega, vaid ka eestlastega (naiste peakate *linnaks*, *linniks* ~ eesti *linik*, kalapüügiriist *livis* ~ eesti *liiv*, pulmalipp jt.). Ainsaks tõsisemaks argumendiks jääb autoril *leivu* nimetus ise koos samast tüvest kohanimedega *Lives*, *Livesciems* jt. Et aga rahvaste, eriti veel lähedastelt suguluses olevate naaberrahvaste nimed tihti isekeskis segunevad, ei ütle vastavad nimetused üksi veel midagi. Alates Sjögrenist ja Wiedemannist on kõik leivu murrakut uurinud keeleteadlased teda pidanud kuuluvaks lõuna-eesti murdesse ja mitte liivi keelde. Kõigele lisaks on autor trükiallikate kasutamises talitanud niivõrd meelevaldselt, et ka siit ei jää tegelikult tema arvamiste toeks kuigi palju sõelale. Nii ei vasta tõele, et F. J. Wiedemann pidas leivusid võimalikuks liivlaste haruks (lk. 228). Juba tsiteeritud artikli pealkirigi «Die Ehsteninseln in den lettischen Kirchspielen Marienburg und Schwaneburg in Livland» näitab, et Wiedemann pidas leivusid eestlasteks. Tekstis kinnitab ta seda täie rõhuga. Tarvitseb vaid tsiteerida ühte lauset: «Et need inimesed ei ole mitte liivlased, nagu neid sealses ümbruses küll nimetatakse, vaid eestlased, see oli juba Sjögrenile väljaspool kahtlust, ja niipalju kui keel selle üle otsust annab, on võimatu olla teistsugusel arvamusel.»⁴ Autori seisukoha toeks jääb vaid H. v. Brackeli väike mäрге aastast 1841. Brackel oli esimesi, kes leivudest kirjanduses teatas. Oma andmed nende kohta sai ta kuulu järgi, mistõttu tema oletusel, et tegemist võiks olla liivlastega, pole nimetamisväärset kaalu. Olgu möödaminnes märgitud, et Brackelil pole kirjutist pealkirjaga «Die Liven in den Filialen Seltinghoff und Aahoff der Kirchspiele Marienburg und Schwaneburg», nagu võiks järeldada viitest 11, lk. 229. Vastavad andmed avaldas Brackel mõneleheküljelise joonealuse lisamärkmena artiklis «Nachtrag zu dem Aufsätze «Zur Kenntniss der Alterthümer besonders aus Bronze, die in dem Ostsee-Provinzen Russlands aus der Erde gegraben werden»».⁵ Paha viperus on juhtunud ka 1923. a. surnud tuntud soome keeleteadlase H. Ojan-suuga — see olevat hoopis eesti teadlane ja esitanud alles 1936. a. hüpoteesi leivude päritolu kohta (lk. 232). Pole parata, peame ikkagi jääma senise küllalt soliidset

⁴ Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg XIII, 1869, vg. 499.

⁵ Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's II, 2. Heft. Riga und Leipzig, 1841, lk. 340—378, kõnesolev mäрге lk. 375—377.

põhjendatud arvamuse juurde, et nimetatud piirkonda ulatus vana lõuna-eesi asustus, kuhu paremal juhul võis seguneda mõningaid liivi elemente.

Nagu näeme, on aastaraamatu sisu kaunikesti mitmekesine ja tervitatavalt laiahaardeline. Ühtlasi tuleb rõhutada, et temas avaldub õieti meie etnograafilise uurimistöö eilne, mitte tänane päev. Selles on omajagu süüdi meie aeglase toimega kirjastusolud. Nagu selgub saatesõnast, on enamik avaldatud artikleid esitatud ettekannetena muuseumi 50. aastapäeval 1959. a. aprillis. Kuigi raamat kannab aastanumbrit 1960, jõudis ta tegelikult lugejateni 1961. a. algupoolel, seega kaks aastat pärast artiklite valmimist. On siis ka mõistetav, et siin ei kajastu veel kuigivõrd meie etnograafias viimastel aastatel arenev uus uurimissuund, milles tähelepanu koondub etnograafilisele probleemistikule kaasaegses nõukogude ühiskonnas. Loodetavasti jõuavad selle esimesed viljad lugejate kätte aastaraamatu järgmises köites.

Väliselt on vaadeldavat aastaraamatu numbrit, võrreldes eelmiste köidetega, mõnevõrra «moderniseeritud» (illuustratsioonide paigutus jms.). Üldiselt on see raamatu välisilmele tulnud kasuks, muutes ta elavamaks ja meeldivamaks. Head üldmuljet segavad siiski mõningad tarbetult suured ja ebaõnnestunult paigutatud illuustratsioonid, näit. lk. 88, 90, 91. Tõsiseks etteheiteks raamatu tehnilisele küljele on arvukad trükivead, mis mõnel puhul ähvardavad segada tekstist arusaamist, näit. *muldpaetükkidest* pro *murdpaetükkidest* (lk. 87), *võrkmaa* pro *võrkmaja* (lk. 142), *kuid* pro *kui* (lk. 143) jne. Lk. 204 juhtunud äparduse tagajärjel leiame, et vadja Kukkuzi küla elanikud on uurija P. Köppeni «arvanud isurite hulka». Õige on muidugi vastupidine. Hoolsama toimetustööga oleks saanud vältida ka mitmeid eespool puudutatud sisulisi eksimusi ja komistusi.

Need mõningad «vistikud» maha arvatud, on raamatu pale meeldiv, teda on hea kätte võtta ja — mis kõige tähtsam — huvitav lugeda. Ühes ja teises artiklis esinevad vaieldavused ja lüngadki ei vähenda üldist positiivset muljet. Dialektiline tee tõe poole lähebki ju väidete ja vastuväidete kaudu.

A. VIRES